

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.3

Білик В.В., к. е. н.,
доцент кафедри менеджменту
та економічної безпеки
*Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Білик В.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток України. У статті проаналізовано стан інноваційно-інвестиційного розвитку України, досліджено структуру та динаміку капітальних вкладень. На підставі аналізу виокремлено фактори впливу на обсяги інвестиційної діяльності. Окреслено основні принципи інноваційно-інвестиційної політики та напрями її реалізації.

Ключові слова: інновації, інвестиції, капітальні вкладення, основний капітал, державна політика.

Билык В.В. Инновационно-инвестиционное развитие Украины. В статье проанализировано состояние инновационно-инвестиционного развития Украины, исследованы структура и динамика капитальных вложений. На основании анализа выделены факторы влияния на объемы инвестиционной деятельности. Определены основные принципы инновационно-инвестиционной политики и направления ее реализации.

Ключевые слова: инновации, инвестиции, капитальные вложения, основной капитал, государственная политика.

Bilyk V.V. Innovative and investment development of Ukraine. The author of the article analyzes the state of innovation and investment development of Ukraine, the structure and dynamics of capital investments. Based on the author-singled impacts on the volume of investment. As a result, the author outlines the basic principles of innovation and investment policies and directions for its implementation.

Keywords: innovations, investments, capital investments, fixed assets, public policy.

Постановка проблеми. Розвиток будь-якої галузі в країні не може існувати без нормативного регулювання і підтримки, що виражається у формі державної політики. На сьогодні в Україні існує врегульована інноваційна політика, а от інвестиційна діяльність не має загального вектору розвитку. На нашу думку, розроблення загальної стратегії розвитку системи державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності повинне ґрунтуватися на результатах аналізу наявного рівня впровадження інноваційно-інвестиційних проєктів в Україні. Відповідно, дослідження сучасного стану інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційно-інвестиційного розвитку економіки останнім часом усе частіше висвітлюються вітчизняними науковцями, зокрема в працях О.Й. Вівчара, В.М. Гесця, М.П. Денисенко, Н.В. Краснокутської, Т.О. Скрипко, І.В. Юхновського тощо. Аналізу сучасного стану інноваційно-інвестиційного розвитку в різні періоди приділяли увагу А.В. Або-

ютіна, О.В. Коваленко, І.В. Лобас, В.Г. Семенова, Н.Є. Скоробогатова, В.Г. Щербак.

У сучасній літературі не спостерігається єдності наукової думки щодо стратегічних напрямів розвитку інноваційно-інвестиційної політики. Аналіз сучасного розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності є перманентним процесом, особливо в умовах турбулентності економіки.

Постановка завдання. Головною метою цієї роботи є аналіз сучасного стану інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні та виокремлення на його підставі факторів впливу і напрямів розвитку.

Виклад основних результатів. За даними Державної служби статистики України [5], у 2015 р. 17,3% підприємств України здійснювали інноваційну діяльність. При цьому у внутрішній структурі такої діяльності 80,65% витрат займало придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, а витрати на ведення власних науково-технічних розробок становили лише 14,76% (табл. 1).

Із даних табл. 1 видно, що частка підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність в Україні, як

і сукупна сума витрат на провадження такої діяльності, протягом останніх десяти років поступово зростає. Для наочності представимо результати розрахунків графічно (рис. 1).

Таблиця 1
Інноваційна активність підприємств України протягом 2005–2015 рр.

Рік	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Приріст до попереднього року, п. п	Загальна сума витрат на провадження інноваційної діяльності, млн. грн.	Приріст до попереднього року, %
2005	11,9	X	612,3	X
2006	11,2	-5,88	992,9	62,16
2007	14,2	26,79	986,4	-0,65
2008	13,0	-8,45	1243,6	26,07
2009	12,8	-1,54	846,7	-31,92
2010	13,8	7,81	996,4	17,68
2011	16,2	17,39	1079,9	8,38
2012	17,4	7,41	1196,3	10,78
2013	16,8	-3,45	1638,5	36,96
2014*	16,1	X	1754,6	X
2015**	17,36	X	2039,5	X

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.
** Безпосереднє порівняння даних за 2014 та 2015 рр. з аналогічними даними попередніх років є некоректним.

Джерело: складено автором на основі даних [5]

Виходячи з проведеного аналізу, протягом аналізованого періоду частка підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, зросла несуттєво. При цьому динаміка темпів приросту, на нашу думку, відповідає стану економіки країни в цілому. Так, у 2006 р., у період непопулярних реформ та скандальних так званих «газових угод», обсяги інноваційної діяльності скоротилися. У 2007 р., у період «кредитного буму», частка інноваційних підприємств зростає на 26,79 п. п. і досягає показника в 14,2%. У 2008 та 2009 р. під час проявів світової фінансової кризи, знов спостерігається скорочення частки інноваційних підприємств.

У період з 2010 по 2012 р. за умов відносної соціально-політичної стабільності, незважаючи на недостатній економічний потенціал, частка інноваційних підприємств усе ж помітно зростає. За підсумками 2013 р. (періоду піку соціальної напруги та початку Євромайдану і Революції гідності) відбувається скорочення частки підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, у їх загальній

сукупності. Показники кількості підприємств у 2014 р. хоча і залишилися на попередньому рівні, а в 2015 р. навіть зросли, є некоректними для аналізу, оскільки не охоплюють тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції. Відповідно, за умови незмінності показників, можна говорити про скорочення частки інноваційних підприємств на конституційній території України. Сума витрат на провадження інноваційних видів діяльності, що була здійснена аналізованими підприємствами, змінювалася дещо інакше. Так, скорочення їх обсягу відбулося в 2007 р. та особливо в 2009 р. Однак обсяг та динаміка таких витрат є недостатньою характеристикою для оцінки обсягу інвестицій в інноваційну діяльність. Основним показником обсягів інвестиційної діяльності виступають капітальні інвестиції. Аналіз їх обсягу та динаміки дасть змогу виокремити частку інноваційних інвестицій у їх структурі. Для наочності представимо темпи приросту сукупних капітальних інвестицій графічно (рис. 2).

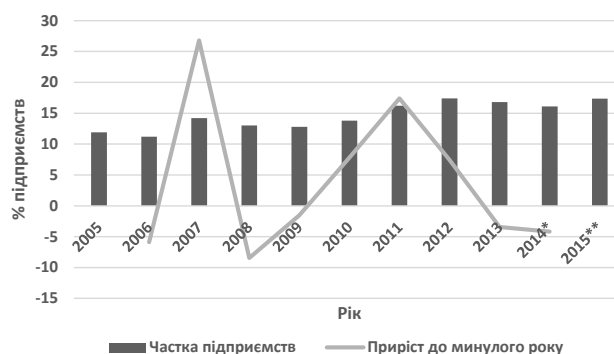

Рис. 1. Динаміка кількості підприємств, що провадили інноваційну діяльність в Україні протягом 2005–2015 рр.

Джерело: складено автором

Рис. 2. Динаміка обсягу капітальних інвестицій в Україні протягом 2005–2015 рр.

Джерело: складено автором

Із представлених розрахунків видно, що сукупний обсяг капітальних інвестицій за аналізований період у цілому поступово зростає, окрім 2009, 2010 та 2013 рр. Слід зазначити, що методика бухгалтерського обліку капітальних інвестицій у 2008 р. зазнала суттєвих трансформацій, що могло спрово-

кувати несуттєве викривлення підсумкових показників 2009 р.

У представленій динаміці варто відмітити пікові показники 2007, 2008, 2012 та 2015 рр. Саме завдяки графіку видно, що суттєвого приросту капітальних інвестицій за 10 років не відбулося, а в 2015 р. досягнуто рівня їх близького до показника 2008 р. Ураховуючи рівень інфляції за останні 10 років та зростання реальних цін, можна зробити висновок про скорочення обсягу капітальних інвестицій у натуральних показниках за аналізований період.

Невтішно виглядає і структура таких капітальних інвестицій. Для цілей аналізу та виходячи з методики обліку, капітальні інвестиції поділяють за напрямками розміщення на інвестиції в матеріальні активи та в нематеріальні. Інвестиції в матеріальні активи включають капітальний ремонт основних засобів, придбання нових машин та обладнання, інвентарю та інструментів. Інвестиції в нематеріальні активи включають придбання та розроблення програмного забезпечення, баз даних, патентів, авторських та суміжних прав тощо (рис. 3).

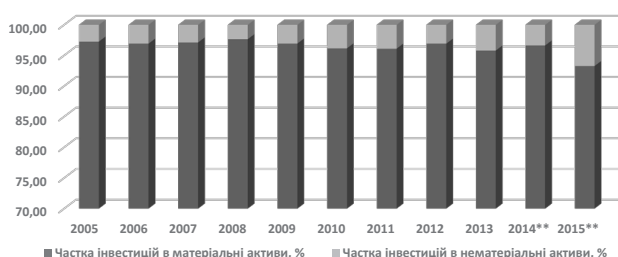

Рис. 3. Динаміка структури капітальних інвестицій в Україні протягом 2005–2015 рр.

Джерело: складено автором

Із рис. 3 видно, що частка інвестицій у нематеріальні активи є дуже низькою і протягом аналізованого періоду практично не змінюється. При цьому саме нематеріальним активам притаманна інноваційність у формі власних науково-технічних розробок, оскільки виготовленню нових видів продукції чи обладнання передують їх проектування та патентування. Тобто навіть ті підприємства, що здійснюють інноваційну діяльність, надають перевагу придбання готових проектів, а не розробленню власних. Причинами даного явища може бути слабкий науковий потенціал інноваційних галузей, відсутність інноваційної інфраструктури, тобто науково-дослідних лабораторій та конструкторських бюро тощо.

Ще однією важливою характеристикою інвестиційного потенціалу країни є огляд напрямів розміщення інвестиційних коштів за видами економічної діяльності. Статистичне спостереження даного напрямку ведеться лише з 2010 р. На підставі аналізу даних щодо капітальних інвестицій за напрямками діяльності варто зазначити, що беззаперечним лідером за даним показником є промисловість (32,09%).

Високим рівнем інвестицій відзначилося будівництво (15,91%), сільське господарство (11,04%), транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність (6,85%) та державне управління й оборона (5,1%). При цьому надзвичайно низьким є рівень інвестицій в освіту як передумову інноваційного розвитку – лише 0,56%.

На підставі аналізу всіх окреслених показників та напрямів міжнародними уповноваженими установами формується рейтинг інвестиційної привабливості країн світу. На сьогодні в Україні оприлюднюється значна кількість таких рейтингів. Нами для аналізу виокремлено такі основні індикативні показники:

– рейтинг інвестиційної привабливості Гамбурзького інституту світової економіки (HWWI) спільно з німецькою аудиторською компанією BDO AG (BDO International Business Compass (IBC)). Порівняно з минулим роком Україна в даному рейтингу опустилася на 41 сходинку та в рейтингу за 2016 р. посіла 130-е місце (2015 р. – 89-те місце) із 174 країн. А в 2015 р. порівняно з 2014 р. – піднялася на 20 позицій (зі 109-го місця) [8];

– рейтинг конкурентоспроможності країн, що визначається представниками Всесвітнього економічного форуму, позиціонує Україну в 2016 р. на 85-й позиції зі 140. У 2015 р. даним рейтингом Україні присвоєно 79-е місце, у 2014 р. – 76-е [9];

– індекс інвестиційної привабливості, що присвоює Європейська бізнес-асоціація (ЄБА), ґрунтується на даних опитування топ-менеджменту провідних транснаціональних корпорацій. За його результатами у I півріччі 2016 р. Україні присвоєно оцінку 2,88 бали із 5 можливих. При цьому даний показник є найвищим за останні чотири роки, весь час він поступово зростав у середньому на 0,3 п. п. кожні шість місяців [10].

Отже, у результаті проведеного аналізу встановлено, що система державного регулювання та підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні не має системного характеру, а більшість нормативно-правових актів у даній галузі носить декларативний характер. Результатом непродуманої та невиваженої інноваційно-інвестиційної політики є надзвичайно слабкий рівень розвитку такої діяльності. Лише 17,3% підприємств України намагаються впроваджувати елементи інновацій, зокрема нові види продукції, розвиток ІТ-забезпечення діяльності та технологічні й енергетичні ноу-хау в процесі виробництва. При цьому обсяг капітальних інвестицій в Україні залишається майже незмінним, зважаючи на рівень інфляції. Понад 90% обсягу капітальних інвестицій спрямовується в матеріальні активи, що свідчить про низький рівень фінансування таких передумов інновацій, як освіта, науково-технічні розробки, програмне забезпечення, патентування винаходів тощо. Обсяг прямих інвестицій іноземного капіталу протягом останніх років скорочується,

що свідчить про негативні інвестиційні очікування міжнародної бізнес-спільноти. Відповідно, фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності покладено на самих підприємців без достатнього рівня державної підтримки або стимулювання. У таких умовах економіка країни в цілому зможе розвиватися виключно екстенсивним шляхом. Така гіпотеза підтверджується міжнародними показниками інвестиційної привабливості України, що позиціонують нашу країну переважно нижче середнього рівня.

Відповідно, основними завданнями системи державного управління в частині стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку України є формування ефективної державної політики, оптимізація нормативного забезпечення та створення її інституційного супроводу.

Процес формування державної інноваційно-інвестиційної політики полягає в узгодженні цілей і завдань її компонентів, визначенні принципів та стратегічних напрямів розвитку. Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність», головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції [3]. Головною метою інвестиційної політики держави за різних обставин є створення сприятливих умов для залучення капіталовкладень у розвиток підприємницької діяльності.

На сьогоднішній день державна підтримка інноваційно-інвестиційної діяльності реалізується завдяки функціонуванню Державної інноваційної фінансово-кредитної установи. Дана інституція здійснює діяльність у сфері відбору інноваційних проектів для державного інвестування їх реалізації на умовах пільгового кредитування. Державну інноваційну фінансово-кредитну установу створено в 2000 р., і за цей період її діяльності профінансовано такі проекти:

- створення сучасного виробництва легких багатопільових вертольотів КТ-112;
- серійне виробництво агрегатів шасі літаків АН-140 та АН-148-100;
- реконструкція зовнішнього освітлення міста Львова з використанням сучасних енергозберігаючих технологій;
- впровадження когенераційної енергозберігаючої установки «Теплоенергетичний комплекс «Мотор Січ» (ТЕК);
- розроблення комплексної технології виготовлення й організації промислового випуску кільцевої білкової (колагенової) оболонки для потреб харчової промисловості України [11].

Тобто за понад 15 років існування Державної інноваційної фінансово-кредитної установи нею

профінансовано п'ять проектів, що свідчить про низький рівень її ефективності.

Висновки. На нашу думку, формулювання основної мети інноваційно-інвестиційної політики повинно виглядати так: створення сприятливих умов та організаційного і правового забезпечення залучення капіталовкладень у розвиток інноваційних галузей діяльності.

З урахуванням вимог Закону України «Про інноваційну діяльність» та норм Господарського кодексу України основні принципи інноваційно-інвестиційної політики в Україні нами сформульовано так:

- створення передумов інноваційно-інвестиційного розвитку шляхом державної підтримки освіти, науки та техніки, забезпечення взаємодії науки та бізнесу, міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- забезпечення сприятливих умов для нарощення інвестицій в інноваційні сфери шляхом оптимізації податкової, кредитної та митної політики у відповідних напрямках;
- формування нормативно-правового, організаційного та інституційного супроводу інноваційно-інвестиційної діяльності за активного бюджетного сприяння;
- створення партнерських умов у сфері спільного інвестування розвитку інновацій міжнародним і вітчизняним бізнесом та державою.

Основними стратегічними напрямами розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні, на нашу думку, повинні стати галузі, які визначено Господарським кодексом, зокрема: проведення наукових досліджень і розробок, спрямованих на створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції; розроблення, освоєння, випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технологій; розроблення і впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, призначених для поліпшення соціального й екологічного становища; технічне переозброєння, реконструкція, розширення, будівництво нових підприємств, що здійснюються вперше як промислове освоєння виробництва нової продукції або впровадження нової технології [1]. На нашу думку, перелік даних галузей повинен бути доповнений упровадженням інноваційних освітніх процесів; інформатизацією науки та техніки шляхом створення інформаційних та наукометричних баз даних; створення нових перехідних галузей науки та техніки.

У результаті проведеного аналізу розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні основними факторами, що стримують інноваційний розвиток України, незважаючи на вигідне геополітичне становище, нами виокремлено:

- недосконалість та нестабільність системи нормативно-правового регулювання;

– нестабільна політична ситуація в Україні, особливо на тлі корупційних зловживань;
– відсутність інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку у поєднанні з податковим навантаженням;
– складні умови ведення бізнесу.

Отже, на сьогоднішній день загальна перспектива інноваційно-інвестиційної привабливості України

виглядає невтішно. Державний апарат не справляється з покладеними на нього функціями, що призводить до провалу інноваційної політики на міжнародному рівні. Запропоновані принципи та напрями реалізації інноваційно-інвестиційної політики, на нашу думку, здатні покращити інвестиційний клімат в Україні та надати нового поштовху розвитку інноваційної діяльності.

Список літератури:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.zakon.rada.gov.ua.
2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.zakon.rada.gov.ua.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.zakon.rada.gov.ua.
4. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.zakon.rada.gov.ua.
5. Статистична інформація Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Статистична інформація Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/>.
7. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо інвестиційного клімату в Україні. Інвестиційна діяльність в Україні / Матеріали Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&tag=Investitsiino-innovatsiinaPolitika>.
8. BDO IBC Overall ranking [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.bdo-ibc.com/index/global-comparison/overall-index/>.
9. Назимко К. Рейтинг інвестиційної привабливості: Україна котиться вниз. Що чиновникам варто терміново зробити / К. Назимко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1421796-rejting-investicijnoyi-privablivosti-ukrayina-kotitsya-vniz>.
10. Індекс інвестиційної привабливості України покращився // Інтерфакс-Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/378215/indeks-investytsijnoyi-privablivosti-ukrayiny-pokrashhyvsya-yeba>.
11. Реалізовані проекти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://difku.gov.ua/proekti/>.